

Tunturipurojen kullasta taisteltiin 1869

Omituinen olio ilmestyi tiettömän Lapin erämaihin kesällä 1869. Hän oli kullankaivaja, vieraslaji koko maassa. Kolme merimiestä kaivoi lyhyessä ajassa kilokaupalla kultaa Ivalojoen kivisiltä rannoilta. Venäläisiä etsintäryhmiä tutki Tenojoella ja Ivalojoella senaatin retkikunnan edellisen kesän koemonttuja. He saivat maan ensimmäiset kultavaltaukset. Alkoi ankara taistelu kaivuoikeuksista. Vastakkain olivat ikivanha hallitsijoiden yksinoikeus ja lännen kultakenttien ”jokamiehen” oikeus kultaan. Venäjän painostuksesta huolimatta Suurruhtinaanmaa otti pienen askeleen kohti läntisen maailman oikeuskäytäntöä. Kultaa pääsi kaivamaan jokainen hyvämaineinen mies koko keisarikunnassa Mooseksen uskoiset pois lukien.

Alkoi 150 vuotta jatkunut kullan vaskaaminen Lapin jokien rannoilta. Kultavaltauksia on ollut yli 7300 ja kullankaivajia kymmeniä tuhansia. Vaskooleihin on kertynyt hippuja noin 3000 kiloa: hengettömiä, täitä, saivareita, lutikoita, isomuksia. Hyvällä syyllä kuluva vuosi on kullankaivajan juhluvuosi. Toinen juhlan aihe on 70 vuotta sitten perustettu etujärjestö. 4000 jäsenen Lapin Kullankaivajain liitto sai alkunsa Lemmenjoella syksyllä 1949.

Ammattimaista kullankaivua uhkaa loppuminen juhluvuoden jälkeen, sillä Lemmenjoen konekaivu päättynee heinäkuun alussa 2020. Kullankaivajat ovat häviämässä yli 30 vuotta jatkuneen sodan voitettuaan monta yksittäistä taistelua kaivuoikeuksistaan. Kiistellyn kaivoslain seurauksena kaivospiirit lakkautetaan ja hyviä kultasaaliita saaneet ammattikaivajat joutuvat lopettamaan elinkeinonsa tai hakeutumaan muualle. Uusi lehti kääntyy kultahistoriassa taas kerran!

Lapilla ja sen kullalla on suhmuroitu jo ennen Kekosta ja Pekkarista. Erityisen vilkasta suhmurointi oli vuonna 1869, jolloin tieto Tenojoen ja Ivalojoen kulturalöydöistä levisi laajalti maassa ja maailmassa. Kiistelyyn osallistuivat Venäjän keisari Aleksanteri II, kenraalikuvernööri Adlerberg (keisarin ja Venäjän hallituksen edustaja Helsingissä), ministerivaltiosihteeri Armfelt ja hänen johtamansa ”Suomen asiain komitea” Pietarissa, kaivosten ja kivilouhimoiden omistajat Venäjällä, Suomen senaatti, Oulun läänin maaherra Alfthan, kullanetsintäretkikunnan johtaja Lihri ja monet muut.

[< Nulkkamukka Lapin kultahistorian alku 1868](#)

Kuka saa kultaa kaivaa

Rahapajan apulaisjohtaja Conrad Lihri joutui myrskyn silmään johtamansa kullanetsintäretken 1868 tulosten tähden. Lapin kullankaivun alkua juhlittiin viime vuonna ja Lihri nostettiin sen sankariksi. Nyt on aika rikastuttaa henkilökuvaa kultahistorian henkeen paremmin sopivaksi. Hän jätti jälkeensä myös veijarin ja huijarin piirteitä, kuten lähes jokainen kultahistorian merkkihenkilö. Hän lupautui venäläisten kultayhtiöiden konsultiksi ja kertoi heille etsintäretkestään ennen tulosten julkaisemista.

Venäläiset eivät saaneet yhtään ”tehdaspiiriä”, ja Lihriltä jäi saamatta ruhtinaallinen palkkio 6000 markkaa (työmiehen lähes 40 v. palkka) jokaisesta hyvästä kultapaikasta sekä 5 % kunkin paikan ”osingosta”. Ehtona oli, että kultaa löytyisi 1 puun verran. Tämä on vanha painomitta 16,38 kg. Suuret olivat odotukset

Venäjänmaalla. Lihri esitti toivomuksenaan kreivi Armfeltille, että sopimus pidettäisiin salaisena!

Suomen autonomia näyttää tuolloin olleen vahva, venäläistämisen sortovuodet kaukana edessä, 30 vuoden päässä. Sankariksi kiistassa nousi Oulun läänin kuvernööri Georg von Alfthan, joka ajoi kaivuoikeuden antamista suomalaisille yksityisille henkilöille. Sen lisäksi hän hylkäsi kaksi kertaa venäläisten liikemiesten valtaushakemukset muotovirheiden ja puuttuvien valtakirjojen takia.

Historian ehkä vakavin nälänhätä oli pahimmillaan 1868, jolloin kuolleiden määrä viisinkertaistui aiempiin kolmeen katovuoteen verrattuna. Suomen noin 1,7 miljoonasta asukkaasta yli 80 % sai elantonsa maataloudesta, teollinen

murroskausi oli juuri alkamassa. Kaikki nämä yhdessä Kalifornian, Australian ja Siperian kultalöytöjen kanssa loivat 1869 valtavat odotukset Lapin kultaa kohtaan.

Senaatti nimitti komitean laatimaan lakia ja määräyksiä Lapin kullankaivusta syksyllä 1869. Samalla keskeytettiin uusien valtaushakemusten käsittely siihen saakka, kunnes uudet lait saadaan voimaan. Komitea päätyi ehdottamaan keisarille, että kullanetsintäoikeus annetaan yksityisille ja valtio perii 3 - 12 % veron löydön määrästä riippuen. Asiaa käsiteltiin Pietarissa Suomen asiain komiteassa ja siihen tehtiin paljon muutosesityksiä. Lakiehdotus lähetettiin keisarille hyväksyttäväksi 23.12. 1869.

Seitsemältä Pietarissa asuvalta kansainväliseltä liikemieheltä tuli ehdotus, että he perustaisivat valtavalla (500 000 hopearuplaa) peruspääomalla suuren yhtiön, johon otettaisiin mukaan myös suomalaisia "kapitalisteja". Edellytyksenä oli, että yhtiö saisi kolmeksi vuodeksi yksinoikeuden Lapin kultaan. Ehdotus tyrmättiin, vaikka kenraalikuvernööri sitä kannatti ja Lühr teki kaikkensa sen toteutumiseksi.

Senaatin luvalla kullanetsintään

Suomen senaatti oli lieventänyt päätöstä, jolla kiellettiin kaikki yksityinen kullanetsintä Lapissa. Kultaa sai etsiä senaatin finassitoimikunnan kirjallisella luvalla. Lievennystä ajoivat venäläiset saadakseen kultakaivoksia ja kivilouhimoita omistaville yhtiöille oikeuden etsintään. Venäläisten lisäksi luvan saivat Ervasti ja Lepistö sekä Edward Björkman, kaikki merimiehiä. Heille Lapin kullasta lienee Oulussa syyskesällä 1868 kertonut Fredrik Grönholm, Kaliforniasta kultaoppinsa hakenut ja senaatin kullanetsintäretkelle ollut perämies Loviisasta.

[< Kultala Ervastinoja 1869](#)

Kaikkiaan 25 venäläistä lunasti kullanetsintäluvan ja he tutkivat esiintymiä kesällä 1869. Ervasti ja Lepistö möyriessä kultavaltauksellaan Ivalojoen rantatörmässä elokuun puolivälissä viiletti Pietarista lähtöisin oleva 14 hengen ryhmä venäläisiä koskia alas. He tuskin havaitsivat merimiehiä, sillä retken tavoite, Lührin neuvomat kultapaikat Sotajoen suu ja Nulkkamukka, olivat lähellä. Tämä joukko sai kuuden päivän työn tuloksena 220 g kultaa Nulkkamukasta. Kultaa oli yli 6 g kuutiometrissä soraa. Sotajoen suussa kultaa poimittiin 2,5 g kuutiometrissä. Tulos oli enemmän kuin sitä pidettiin kannattavana Siperian kaivoksilla ja se nosti intoa Lapin kultaan Pietarissa ja Moskovassa.

Onnekas kullanetsintäretki päättyi nolosti, sillä kultavaltaus kauppias Nenykoffille jäi samatta, vaikka nimi ja päivämäärä iskettiin tolpalla maahan Nulkkamukassa. Oulun kuvernööri

Alfthan hylkäsi hakemuksen puuttuvien valtakirjojen takia.

Kovaa näyttää olleen poliittinen taistelu Lapin kullankaivuoikeuksista. Suomalaisten tavoitteena oli saada kullanetsintäoikeus suomalaisille, venäläiset koettivat saada yksinoikeuden Lapin kultaan suuryhtiöille.

Tenolle maan ensimmäiset kultavaltaukset

Pietarilainen kauppias ja graniittilouhoksen omistaja Michael Sidoroff sai Suomen ensimmäiset neljä kultavaltausta Tenon vesistöön 28. heinäkuuta 1869. Hän unohti tehdä valtauksista virallisen kuulutuksen ja antoi hyvän syyn hylätä valtaukset. Yritin sijoittaa valtaukset nykymaakarttoille valtausarkiston tietojen perusteella. Tehtävä osoittautui mahdottomaksi, sillä paikannimistö on hyvin erilainen kuin 1860-luvun lopulla. Joidenkin tiedon murusten perusteella pääsin kuitenkin askeleen eteenpäin.

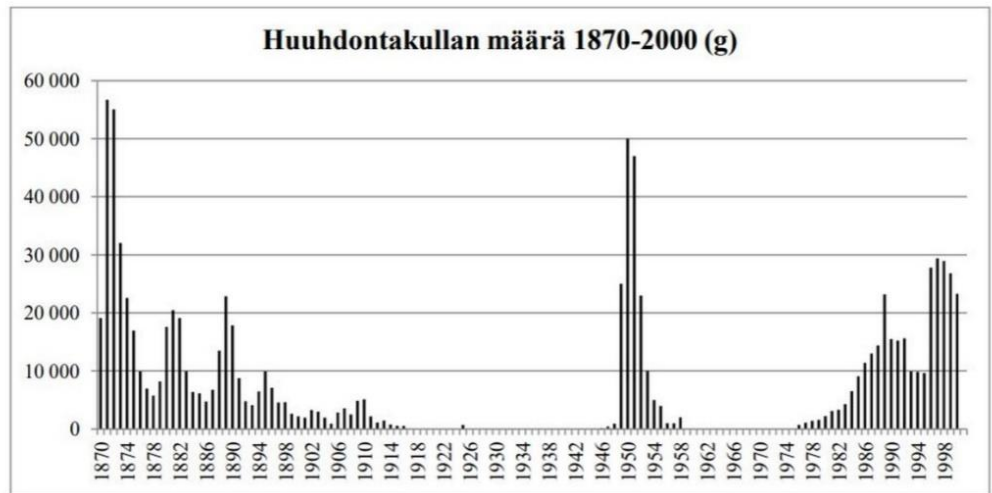
Sitten otin avukseni Lührin selonteon senaatille etsintäretkestä 1868. Sieltä valtausten sijainti likimain löytyi. Ensimmäinen valtaus on Kietsimäjoen latvoilla Kietsimävaaran länsipuolella (Lührin raportti sivu 4). Retkikunta nousi Ounasjoen ja Käkälöjoen latvahaarojen kautta Norjan puolelle ja Tenon vesistöön

Toinen valtaus oli Angelin eli Vuopionsuun lähetyvillä Inarijoella (Lührin raportti sivut 4, 5 ja 6). Kolmas oli Inarijoella Karigasniemen lähetyvillä, jossa Lühr löysi kultaa useasta paikasta. (Lührin raportti sivut 6 ja 7)

- Mikä mahtoi olla raja hullun ja puolihullun välillä. Tarkkailkaapa hyvät kullankaivajat lähiympäristönne, löytyisikö sieltä vastaus tähän minua kauan askarruttaneeseen kysymykseen! Meidän kaltaisiamme ne Kultalan talvivahdit olivat!

Kulta toi Inarin maailmakartalle

Ennen näkemätön määrä väkeä ryntäsi Inarin Lapin erämaihin huhtikuun alussa 1870 lain astuttua voimaan. Pitäjän vajaan 600 henkilön väkimäärä kaksinkertaistui nopeasti. Etsintäluvan lunasti 80 henkilöä 100 markan hintaan ja satamäärin miehiä vaelsi jokivarsia etsimässä kulta tai töitä. Jokamiehen oikeutta kullansetsimisestä ei tullut, sillä pelkkä lupa etsintään maksoi työmiehen kuukauden palkan. Vain pieni osa etsijöistä pääsi kulta kaivamaan, sillä kesän aikana ehdittiin käynnistää 19 tehdspiiriä. Lain määräämät maksut, verot ja velvoitteet olivat niin suuret, että suurin osa valtausten omistajista oli kauppiaita, tehtaanomistajia ja liikemiehiä. Joukkoon mahtui muutama merimies ja talollinen.

Kuva 30. Huuhdontakullan määrä vuodesta 1870 vuoteen 2000. Lähde: Tilastokeskus, Suomen virallinen tilasto, Teollisuustilasto 18.

Fig. 30. Volume of the washed gold from the placer deposits in 1870-2000. Source: Statistics Finland, Official

Jorma Kivisaaren kokoamassa kultamaiden henkilöluettelossa 1870 - 2018 on kaikkiaan 4413 nimeä, joista valtauksen haltijoita 2484, työmailla tai muuten kullankaivussa mukana olleita 1066 sekä 863 kirjoissa tai dokumenteissa mainittuja tutkijoita, geologeja, viranomaisia yms. Henkilöluettelo löytyy kultahippu-sivustolta.

Valtauksia, tehdspiirejä tai kullanhuuhdonta-alueita geologi Kauko Puustisen luettelossa 1869 – 2018 on kaikkiaan 7310. Valtausten koko ja voimassaoloaika ovat historian aikana vaihdelleet paljon. Suuri valtausten määrä selittyy pääasiassa sillä, että kultayhtiöillä on ollut hallinnassaan satoja valtauksia 1900-luvun alkupuolella. Yhtiöillä oli töissä satoja ihmisiä, joista vain pieni osa on kirjattu henkilöluetteloihin. Puustinen valtausluettelo on tulossa kultahippuun lähiaikoina

< Ivalojoen Kultalan Kruunun Stationi

Karkean arvion mukaan kulta on aktiivisesti kaivanut 50 000 – 80 000 henkilöä. Kultamailla on ollut erilaisten yhteisöjen valtauksia, joilla käyneiden määrää ei ole mihinkään tilastoitu. Hiljaisina vuosina on kaivettu ilman lupia ja papereita. Kullankaivajain liiton jäsenvaltaukset ovat nostaneet liiton jäsenmäärää. LKL aloitti uusien jäsentensä juoksevan numeroinnin v. 1996. Parissakymmenessä vuodessa numerointi tavoitteli kahdeksaatuhatta eli keskimäärin uusia kullankaivajia liittoon tuli vuosittain noin 350.

Huuhdonnassa löydetyn kullan määrää on sekin vaikea arvioitava. Laskin kymmenkunta vuotta sitten lähes kaikki luvut, joita oli kirjattu viranomaisten tilastoihin vuodesta 1870 alkaen. Monilta vuosilta lukemia ei löytynyt lainkaan. Jonkun verran kulta on kulkeutunut ohi viranomaisten. Päädyin lukemaan 2500 – 2800 kiloa. Herman Stigzelius arvioi aiemmin noin 1500 kg. Antti Peroniuksen arvioi on 3500 kg ja kultatutkija evp. Kari Kinnusen 3000 kg. Valistuneita arvioita kaikki!

Muuttuuko maailma?

”Kullankaivun johtaminen on uskottava miehille, joilla on älyä, karaktääriä, ja horjumaton oikeudentunto lahjomisen ja muiden siihen yhteydessä

olevien epäjärjestysten ehkäisemiseksi”, jyrisi vuori-intendentti Wilfrid Brehmer. Hän oli ollut laatimassa Vuorihallituksen edustajana lakeja 1869. Sanoillaan hän lienee tarkoittanut kruunuvouti Plantingia ja ennen kaikkea vuori-insinööri Lihriä ja hänen puuhiaan venäläisten kultayhtiöiden neuvonantajana. Kysymyksessä oli uuden vuorimestarin nimittäminen kullankaivun ylimmäksi valvojaksi kesäksi 1872. Aika hyvin sanat osuvat tähänkin päivään; poliitikkoihin, virkamiehiin, lainvalvojiin!

150 vuotta on pitkä aika, 5-6 sukupolvea. Aikajana supistuu pieneksi, jos sitä peilaa kultamaiden tapahtumiin. Merimiehet löysivät 1869 kultaa Ivalojoelta. Lapin korkein lainvalvoja varasti kultamaan itselleen, oikeus tuomitsi palautettavaksi merimiehille. Lain muutoksella valtio otti paikan haltuunsa ja löytäjät joutuivat hakeutumaan muualle. Tuttu tarina 150 vuoden takaa toistuu jälleen: lainmuutoksella valtio ottaa haltuunsa yksityisten kullankaivajien kaivospiirit. Näin kävi Ervastille ja Lepistölle Ivalojoella 150 vuotta sitten, ja niin näyttää käyvän Korhoselle, Merenluodolle, Telilälle ja monelle muulle Lemmenjoella 2020.

Kullankaivajan juhluvuosi 2019

Lapin kullankaivulle luotiin pohja ja suunta 150 vuotta sitten. Ensimmäiset yksittäiset kullankaivajat marssivat Lapin kultakentille 1869, tehtiin lait ja asetukset, luotiin byrokratia, taisteltiin venäläisten kanssa. Vuosi 2019 on Lapin kullankaivajan juhluvuosi toisestakin syystä. 70 vuotta sitten 1949 perustettiin Lapin Kullankaivajain liitto.

LKL 30 v Laanila 1979: Lemmenjoella 1949 olleita

LKL 30 v Laanila 1979: Lemmenjoella 1949 olleita

***** Nostetaan malja 150-vuotiaalle Lapin kullankaivajalle ja 70-vuotiaalle Lapin Kullankaivajain Liitolle perinteiseen kultamiehen tapaan; ne ottavat, joilla on ja muut ottavat myöhemmin!**

Lähteet: *Evert Laine Suomen vuoritoimi 1809-1884, Herman Stigzelius Kultakuume, Lapin kullan historia, Kauko Puustinen / GTK Kaivoslain mukaiset valtaukset, kaivospiirit ja tutkimuseloitukset Suomessa 1811-2001 (PDF/Hakku).*

Senaatin kullanetsintäretki kesällä 1868/ J.C. Lihri:

<https://www.kultahippu.fi/wp-content/uploads/2012/04/Kertomus-kullanetsintäretkestä-18681.pdf>

Lisätietoja:

- ✓ **Maija Vehviläinen** ammattikullankaivaja, Lapin Kullankaivajain Liitto ry:n puheenjohtaja puh: 040 778 9456, e-mail: mrvehvilainen@gmail.com
- ✓ **Antti Peronius geologi**, Lapin Kullankaivajain Liitto ry:n edunvalvontatoimikunnan puheenjohtaja puh: 050 436 2316, e-mail: antti.peronius@kullankaivajat.fi
- ✓ **Seppo J. Partanen** kirjailija, Lapin kultahistorian asiantuntija puh: 050 512 1951, e-mail: seppojpartanen@gmail.com
- ✓ **Kai J. Rantanen** ammattikullankaivaja, Lapin Kullankaivajain Liitto ry:n toiminnanjohtaja puh: 040 774 6773, e-mail: mullin.mallin@gmail.com